

O *Alkaru* Dinka Šimunovića

Više se ne doimlje nimalo paradoksalnim uvid Henrija Focillona, u *Životu oblikā* (*Vie des formes*, 1934.), da se društvena zbilja, vlastitim sokovima hraneći umjetnost, istodobno ugleđā u neka njezina očitovanja kao nedosežljivi ideal: on svoju ideju potkrepljuje raščlanjujući utjecaj što su ga Van Dyckovi portreti ostavili na uobličavanju karaktera engleskih viših klasa. To se podjednako odnosi na velika društva i na male lokalne zajednice.

Kad se 1908. prvi put pojavio *Alkar* Dinka Šimunovića, malo je tko slutio da će ta romantična pripovijest dugoročno utjecati na predodžbe što su ih, u zadanim okvirima porječja Cetine, stanovnici stekli o Sinjskoj alci kao viteškoj igri. Malo je kojem piscu pošlo za rukom da s tako oprečnih, možda i nepomirljivih, pozicija mitizira značajke svojega zavičaja kao Šimunoviću: u fantastičnoj, gotovo kao da potječe iz pera mnogo mlađega Bruna Schulza, pripovijesti *Mrkodol* on evocira, kao neku vrstu drijemeža između sna i jave, svijet krša Dalmatinske za-

gore, u kojem se, pomalo, ali neumitno, gase svi znaci tjelesnoga i duševnog života. Ne sjećam se da je i u jednom djelu hrvatske književnosti, na tako ograničenom prostoru, tako minuciozno oslikan proces ljudske degradacije. Premda, pretpostavljam, Šimunoviću nije bilo do toga da piše prilog kritici strašne zapuštenosti što su je, na tom području, ostavile Mletačka Republika i Austrija, ipak se *Mrkodol* može smatrati onom kabanicom ispod koje su izišli prvaci naše tzv. zavičajne proze Mirko Božić, Vjekoslav Kaleb, Vojin Jelić, Jozo Laušić itd., koji su, osim čisto literarne orijentacije, svoje stvaranje gledali i u okviru ideoloških i političkih koncepcija.

Sasvim nasuprot tome propalom svijetu apsolutne abulije stoji svijet *Alkara*: svijet kojim se neprekidno hrani junačka pjesma i koji, zauzvrat, svoje ideale crpe iz nje. Ne treba se čuditi što je upravo A. G. Matoš, dak Mauricea Barrèsa, zatočnika francuskog nacionalizma, mogao napisati: »Šimunović nam je otkrio misterij duše najhrvatskijeg hrvatskog plemena i taj pripovjedački realizam djeluje poezijom narodne pjesme. (...) Tim svojim razumijevanjem hrvatskih arhaizama i hrvatske primitivne energije vrlo nalikuje taj pripovjedač Nazoru.«

Ključan je ovdje izraz *primitivna energija*, koji obuhvaća zamršeni kompleks predočaba što će poslije utjecati na stvaranje ne hrvatskih nego *jugoslavenskih mitologema*, sve do nastanka svojevrsnoga *jugoslavenskoga rasizma*, a uobličiti će ih upravo Hrvati Ivan Meštrović, Viktor Novak i Vladimir Dvorniković. Na srpskoj stra-

ni, premda kao izvorni stvaralac beznačajan, u kulturnu i političku svijest ušao je zenitist Ljubomir Micić svojom idejom Jugoslavena kao *barbarogenija*. Tako je epski svijet *Alkara*, u raznovrsnim preoblikama, postao jedan od usputnih znakova pri stvaranju ovdašnjega ne nacionalnog nego *etničkog* identiteta, tako podesnog da se, indirektno, uklopi u ideju onoga jugoslavenstva, kao nadnacionalne (karadorđevićevske) formacije, koje će, nakon 1929., onako kobno obilježiti i tijekom hrvatske politike.

Branko Lazarević objavio je kod Gece Kona u Beogradu (1930.) knjigu sa znakovitim naslovom: *Tri najviše jugoslovenske vrednosti: narodna pesma, Gorski vijenac, Ivan Meštrović*. Te su tri pojave ne samo najviše vrijednosti nove države nego upravo njezini simboli, poput zastave, grba i himne, a sve tri oličavaju primordijalnu narodnu energiju. Sâm Šimunović nije pokazivao nikakvu simpatiju prema urbanitetu primorske Dalmacije, smatrajući ga *lancmanskim*, tuđinskim, nasljeđujući u tome, možda i nesvjesno, onu tradiciju autentičnog morlakizma koju je začeo Alberto Fortis *Putem po Dalmaciji*, i sâm u brazdi Macphersonova osijanizma u osvitu romantizma. Pa ipak, priča *Alkara* ostvarenje je one sretne slučajnosti kad imamo osjećaj da bi se, poput Dumasova *Tri mušketira* u brojnim filmskim verzijama, mogla na bezbroj načina prepričati a da ne izgubi mnogo od unutarnje probojnosti: ona na plodan način spaja značajke univerzalne formule i klišeja.

U arkadijskom ambijentu Sinjskoga polja, kojim, istočnim rubom, teče rijeka Cetina, pastirice razgovaraju, ali ne toliko o svojim ljubavima koliko o junaštvu i o oružju, evocirajući prizore s limesa koji, nikad posve uspješno, razdvaja svijet katoličke mletačke Dalmacije i svijet bosanskoga islama, s odjecima sve do Dalekoga istoka. To je istodobno i svijet bezakonja u kojem važi samo, promjenjiva, individualna junačka pravda, ali, obilježena prisnom međusobnom povezanošću svojih pripadnika, nikada ne izlazi s područja što ga, ograničenim pamćenjem, obuhvaća narodna pjesma. Junački harambaša i udovac Rašica Crnošija i njegov preosjetljivi sin Salko istodobno se zaljube u seosku ljepoticu Martu. No nju, više od mladića, snažno privuče muževni hajdučki harambaša, o kojem puk već ispreda legende: Salko, sattrven patnjom zbog neuzvraćene ljubavi, odmetne se od kuće i, malo-pomalo, gubi razum. Naslućuje u svojem nejunačkom srcu koje može samo hiniti junaštvo, da je jedini put do Martina srca upravo mužkost i junaštvo.

U međuvremenu, u mjesecu kolovozu, u Sinju se održava tradicionalna Alka. Rašica, koji ima i vlastitoga konja i svu alkarsku odoru, dolazi na trkalište. Šimunović tu donosi jedan od najživljih opisa alkarske povorke, gradskog ambijenta i toka natjecanja. Rašica tri puta gađa *u sridu*. S njim na trkalištu, s istim brojem bodova, ostaje njegov jedini takmac. Oni se, po pravilima, *pripetavaju*. Njegov suparnik, opet, pogodi *u sridu*. I sad se stvarnost pretvara u legendu: Rašica pojuri na konju,

pogodi alku *u sridu*, odbaci je visoko preda se s koplja te je, zgodivši *sridu*, natakne na njega dok je padala: time je udvostručio broj bodova i postao *slavodobitnik*.

Dogodine, sav u prnjama, na mršavu konju, na trkalištu se pojavi Salko, sa štapom umjesto koplja: tako se legenda opet srozava na stvarnost, koja, nasuprot epskoj idealizaciji, poprima oblik dirljivoga ludila. Tu je Šimunović sasvim moderni pisac: on s najvećim uživljavanjem prikazuje vrijednosti svijeta unutar nje Dalmacije, slaveći njegovu moralnu autentičnost, njegov primitivizam, jedva shvatljiv gradskome čovjeku, njegovu suosjećajnost i pomirenost sa sudbinom, njegov gotovo istočnjački fatalizam, izgrađen na turskim spahilucima do velike seobe (koju je opisao Ivan Aralica) na izmaku 17. st., ali on zna da stvarni život u tom, već virtualnom, svemiru nije više moguć: Salko je i metafora te načelne nemogućnosti, pretvorivši se u svojevrsnoga Don Quijotea u malom. Mjesto vitezova, harambaša i serdara već su odavna zauzeli državni činovnici.

Danas deseteračka pjesma, koje ni u Hrvata ni u Srba bez Turaka vjerojatno ne bi bilo, kao ni morlački svijet što ga je s toliko ljubavi opisivao Dinko Šimunović, upravo dok se nepovratno gubio za okukama povijesti, više nije bitni element modernoga nacionalnog identiteta, barem ne u onom smislu u kojem je bio povezni činilac karadorđevićevske jugoslavenske ideje. I sama Sinjska alka kao da oscilira između protuturske katoličke orijentacije i potrebe da se, barem donekle, kao posvećena

tradicija, prilagodi političkoj korektnosti te multikulturalnom i multikonfesionalnom dijalogu, što joj, ako ništa drugo, nalaže prisutnost u masovnim medijima.

Usprkos svemu, Kačićev *Razgovor ugodni* i dalje, na području bivše turske krajine, zadržava kulturni status, ali više kao element lokalnog identiteta. Svijet *Alkara* još postoji tek na području legende, pa ipak to djelce, premda je pogubilo gotovo sve kulturalne i političke referencije s kojima je od početka bilo povezano, još i danas potresa svojom koncepcijom ljubavi, danas tako nemodernom, koju treba zaslužiti inicijacijskim samoprijetorom, koncepcijom koja će uvijek nalaziti put do osjetljiva čovjeka, makar i ne bio kadar živjeti u skladu s njome. Uostalom, sama se sudbina pobrinula da i tvorca toga djela zauvijek poveže s odlaskom svijeta što ga je opjevao: slavitelj junaštva ležao je, bespomoćan, na samrtnoj postelji u Zagrebu, dok se skupina umjetnika i poduzetnika upravo spremala da mu osigura jednu od najdirljivijih popudbina u hrvatskoj književnosti, da objavi osobito izdanje njegova *Alkara*.

Prepišimo, s druge stranice, popis ljudi što su sudjelovali u *hommageu*:

»Iz počasti prema piscu opremilo je ovu knjigu dobrovoljno nekoliko umjetnika, književnika i ljubitelja knjige. Poprsje Dinka Šimunovića učinio je, za ovu priliku, Ivan Meštrović. Ilustracije u tekstu izradili su Vilko Gecan, Joza Kljaković, Fran Kršinić, Omer Mujadžić, V[anja] Radauš i Marijan Trepše; a umjetničku opremu

omota i poveza Vladimir Kirin. Upravo Tipografija d.d. u Zagrebu dala je besplatno tisak. Uprava Zemaljske Tiskare u Zagrebu izradila je klišeje i povez, a Hrvatska Industrija Papira d.d. dala je hartiju. Knjižara Stj. Kugli, Z. i V. Vasić i Minerva u Zagrebu preuzele su prodaju knjiga (bez provizije), dok su pretplatu organizirali Uprava Jutarnjeg Lista i Uprava Nove Evrope u Zagrebu. Knjiga je štampana u 2000 primjeraka, a izmjenama pisca za ovo izdanje, krajem decembra 1932.«.

Dinko Šimunović umro je 3. kolovoza 1933. Vladimir Nazor, predgovornik svečanoga izdanja, po Matoševoj ocjeni, svojevrsni Šimunovićev srodnik, u nekrologu nakon piščeve smrti, u *Novoj Evropi*, piše:

»I nije također istina da Šimunović ne imadaše smisla za svagdanju stranu života dalmatinskih Zagoraca. Ona je latentna gotovo u svakoj njegovoj pripovijesti, uznemirenoj junačkim porivima ili raznježenoj ženskom ljupkošću...«.

U istom nekrologu upozorava da bi bolje bilo da je svoje zagorske slike nadogrudio onim što susrećemo u Matavuljevu *Bakonji* ili u Ćipikovim *Paucima*, vjerojatno kao neku vrstu neidealnoga kontrasta, ali se pokazalo da je u djelima kakva su *Porodica Vinčić* ili *Tuđinac*, u kojima je nastojao primijeniti moderni pripovjedački *procédé*, postigao osrednji rezultat: on je bio sasvim sljubljen s epskim svijetom Dalmatinske zagore i bio je posve nesposoban da prema njemu zauzme distanciju. Meštovićeve portret, reproduciran u spomenutom izda-

nju *Alkara*, prikazuje Šimunovića izujedana životnim nedaćama, ali pomalo osamljenog i gordog u svojoj apartnosti: Meštrović se, očito, suspregnuo od uobičajenog patetiziranja, kao da je težio, približavajući nam piščev lik, sâm sebe zadržati u pozadini, što je bio čin višega ukusa. Na crtežu Joze Kljakovića, gotovo primitivnom u svojoj jednostavnosti, Šimunović leži, s ponjavom do prsiju, na samrtnoj postelji, bespomoćan, bez samosažaljenja, s onu stranu kratkog vremena što mu je još preostalo. Smisao je toga diskretnog poklonstva likovnih umjetnika, jednoga pisca i izdavačkih poduzetnika bio da se osiromašenom književniku na dostojanstven način, pribave novčana sredstva, i to tako da se izda i rasproda njegovo najbolje djelo. Sudbina je htjela da Šimunović, i prije negoli je imao koristi od svoga mita, ubrzo ode za Rašicom Crnošijom, njegovim sinom Salkom i bezazlenom Martom, s onu stranu dúgē. Možda je, ovom izdanju *Alkara*, jedina humanitarna usporednica divot-izdanje *Pjesama* teško bolesnoga S. S. Kranjčevića, 1908., u kojem on, kao ni Šimunović u svojem djelu, više nije mogao uživati: u međuvremenu je umro. Osim toga, obojica su, na neki način, bili tuđinci u svijetu koji se upravo pomaljšao. Današnji pretisak izdanja *Alkara* iz tridesetih godina još je jedno vraćanje duga piscu kojem se dug ne može zauvijek vratiti.

Marko Grčić

U Zagrebu, 27. siječnja 2007.